

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th August, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

XAREZM ORAYLIQ SAYLAW KOMISSIYASI QASINDA QAZAQ-QARAQALPAQ BÓLIMINÍN SHÓLKEMLESTIRILIWI

Xujaniyazov Doston Maratovich

Taxiatosh tumani 16-sonli umumtalim maktabi tarix

fani o'qituvchisi Telefon 913072776

Gmail address: dostonxujaniyazov@gmail.com

Annotatsiya:

Izertlew dawamında 1920-1925-jillargá baylanıslı tariyxıy hújjetlerdi hár tárepleme keń analiz etip, bul dáwir tariyxındaǵı júz bergen waqıyalar hám máselelerdi anıq, konkret faktler, tariyxıy derkler tiykarında kompleksli izertlew, konseptual kóz qarastan izertlenip atırǵan máselege jańasha baha beriw zárúrligi menen baylanıslı. Jumıstıń tiykarǵı maqseti qaraqalpaq xalqınıń kóp ásirlik tariyxınıń ajıralmas bir bólegi, tariyxıy civilizaciyasınıń shınjırı bolǵan 1920-1925-jillargá tariyxıy maǵlıwmatlar, qaraqalpaqlardıń jámiyetlik-siyasiy hám mádeniy turmısı menen baylanıslı aktual máseleler hár tárepleme úyrenildi hám analiz etildi.

Gilit so`zler: Turkistan ASSR, N. Soldatov, Xiywa, RSFSR

Annotation:

During the process of research, historical documents related to the years of 1920-1925 are analyzed, and the importance of exploring the events that occurred in the history of this period clearly, based on factual information and historical resources, also the importance of reevaluation of the issue that are being explored from a conceptual point of view. The main purpose of work is an inseparable part of the long history of Karakalpak people, historical information about 1920-1925, which is the chain of their historical civilization, current issues related to socio-political and cultural life of Karakalpak were studied and analyzed.

Key words: Turkestan ASSR, N. Soldatov, Khyiva, RSFSR

Turkistan ASSR Amudarya bólimi Revkom baslıǵı N. Soldatov Turkkommissiya komissarı hám Turkfront Revvoensovet G. Skalov (1920-jıl 7- fevral) " Xiywa xalıqlarına" shaqırırında "Xiywa mámleketiniń gárezsizligine hesh qanday hújim

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th August, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

qılıwdı qálemeydi. Biz Xiywa húkimeti kórinisinede qospaymız, Xiywaniń xalıqları húkimetke ne kerekligin bileği"-dep jazıp qoyıldı.

Narkomnats Stalin oraydıń shegara aymaqları menen birlespesiniń ayrıqsha formaların hár bir ayrıqsha jaǵdayda hár túrlı etip kórsetti: "tar basqarıw avtonomiya" dan avtonomiyanıń eń joqarı formaları - "shártnama munasábetleri".

Xiywa bul "eń joqarı avtonomiya forması" na iye edi, hátte basqa respublikalardı qaraǵanda, hesh bolmaǵanda qaǵazda. Eger basqa barlıq respublikalar RSFSR tárepinen qorǵaw, támiynat, finans, transport, kommunikatsiyalar, sonıń menen birge, ishki hám sırtqı sawda shólkemleri komissarların tolıq basqarıw huqıqın tapsırǵan bolsa, Xiywa Respublikası bul tarawlardıń qadaǵalawın saqlap qaldı. Respublika óziniń jeńillikli mártebesine Tsarizm dáwirinde ózin ózi basqarıw protektoratı retindegi kem ushraytuǵın tájiriyesi hám bunıń nátiyjesinde Rossiya mámleketine integraciyalasıw máseleleri sebep bolǵan. Moskvaniń xan hám mollalar despotizmne qarsı haqıyqıy jergilikli revolyuciya kórinisin házirshe saqlap qalıw hám Rossiya shegaralarınan sırtqa kolonizator Shıǵısqa órnek bolıwǵa umtılıwı áhmiyetlilew boldı¹.

Xiywaniń waqtınshalıq húkimetiniń dáslepki basqıshları RSFSR Ayrıqsha wákiligi Broydo menen qanıqpadı. 1920 mart ayında waqtınsha revolyuciyalıq húkimet jıynalıısında sózge shıqqan, ol Xiywa hám burınǵı xanlıǵı ayırım orınlarda jaǵday menen tanısıp, revolyuciya parq etpedi, dep aytıp ótti. Xan ele da sarayda hám oraylıq eń húrmetli orındı iyelegen, xan hámeldarları hám beklari orında edi. Revolyuciya basshısı retinde xalıq ómiriniń qandayda bir tarawına revolyuciyalıq principlerdi kiritetuǵın Waqtınsha húkimettiń kózge kórinetuǵın iskerligi joq edi. Aldıńǵı sıyaqlı salıq salmaǵı, hámeldarlarınń ózbasımshalıǵı astında xalıq azap shekti, qandayda-bir mektep, emlewxana, turar jay ashılmadı. Hámme jerde sutxordıń qattı qolında qalatuǵın qáweterli jarlılar bar edi. Ulıwma alǵanda, Xiywa jumısshılarınıń turmısında hesh nárese ózgermedi. G. I. Broydo tómendegi máselelerdi óz ishine alǵan " Xiywa Respublikasınıń shólkemlestiriw jobası, qurılıs tártibi" usınıs etti²:

¹ Сапаев Р.Х. История создания и развития Казахско-Каракалпакской автономной области в составе Хорезмской республики (1920-1925 гг.). - Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. - Нукус, 2000.13-б.

² Қўшжонов О., Полвонов Н. Хоразмдаги ижтимоий-сиёсий жараёнлар ва ҳаракатлар (XIX аср иккинчи ярми – XX аср биринчи чорағи). –Тошкент: Abumatbuot-konsalt, 2007. 27-б.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th August, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

➤ Ulıwma biypul tálimdi engiziw ushın mámleket jumısshıların tayarlaytuǵın tómen hám joqarı mekteplerdi shólkemlestiriw. “Jańa turmıs qurıw” mektepten ótken turkistanlıq musulman oqıtıwshıları Xiywada revolyuciyaǵa xızmet etiwleri múmkin.;

➤ Óz armiyasın jaratıw. Birlesken Xiywa armiyası xanlar hám patsha hámeldarları turkmenler hám ózbekler ortasında salıp qoyǵan kekti toqtatadı. Ekewi de bir qızıl armiyaǵa qosılıwları kerek.

➤ Fond salıqlar esabınan toltırılátuǵın, kredit hám túsimlerdiń tuwrı jazılıwı, hár jılı xalqqa esapbet usınıs etiliwi ushın xalıq bankın shólkemlestiriw. Bank fermerlerge, ónermentlerge kredit beriwi kerek;

➤ hayallargá, balalargá, ǵarrılargá járdem beriwi ushın turar jay hám miynet koloniyaların shólkemlestiriw, olargá bul maqsette eń jaqsı úylerdi beriwi, ashlıqqa dushar bolmawı ushın qatań baqlap turıw ;

➤ átiraptaǵı jarlılar medicinalıq járdem alıwları múmkin bolǵan iri qalalarda emlew xanan shólkemlestiriw kerek;

➤ xalıq kópshiligi olar menen bekkem baylanısa bolǵan húkimetti saylawı kerek. Húkimet wálayatlarda tayanıwı kerek bolǵan apparattı ele jaratpaǵan : húkimettiń pundamenti joq ;

➤ waqtınshalıq húkimet úsh yamasa bes adamdan ibarat waqtınshalıq komitetlerdi uyımlastırıwı kerek, olar arqalı ol óz iskerligin ámelge asıradı. Sol komitetler qurultayda saylawlardı tayarlaw boyınsha islerdi ámelge asırıwları kerek;

➤ Jańa húkimet basqasha tárzde qurılısı kerek. Eski húkimetti shólkemlestiriwdegi úlken qáte sonda, Nazırlar húkimet aǵzası emes, ekinshi tárepten húkimet aǵzaları Nazırlardan uzılıp qalǵan, hákimiyattıń ayırım tarmaqları olarda neler qılınıp atırǵanınan da xabardar emes edi. Jańa húkimet Baqlaw Keńesin usınıwı kerek: A) xalıq tálimi, uysızlar, ǵarrılar hám balalardı qollap-quwatlaw hám den sawlıqtı saqlawdı baqlawdı támiyinleytuǵın Mádeniyat hám bilim; B) Áskeriy Nazırlıq, barlıq áskeriy kúshler, komandirlik shtabları, támiynat hám saparbarlıq mekemelerine baǵınıw menen. Áskeriy Nazır, onıń járdemshileri, áskerler komandiri hám basqarıw -ekonomikalıq bólim basshıları - Revolyuciyalıq Áskeriy Keńes quramına kiredi: : v) awıl xojalıǵı, sawda hám sanaat, mámleket strukturaları, miynet bólimleri menen Milliy ekonomikanı baqlaw, xalıqtıń miynet armiyasın jaratıw, ekonomikalıq keńesti shólkemlestiriw; G) salıqlardı jıynaytuǵın xalıq banklerdi basqaratuǵın Finans ministri: D) Mámleket qadaǵalawı ministrliǵı; E)

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th August, 2023

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

joqarı revolyuciyalıq sud quramında qarsı revolyuciya hám rásmiy jinayatlarǵa qarsı gúresiw wazıypalarına iye bolǵan Ádillik ministri; J) sırtqı jumıslar ministri;

➤ Barlıq xan hám beklık mülkin milliylestiriw, salıq jugin baylar moynına júklew, miynet xızmetin sonday shólkemlestiriw, bunda baylar tikkeley miynet menen qatnasıwları, sútxorlıq penen shápáátsiz gúres járiyalaw zárúr³.

Sovet hákimiyattiń Xiywadaǵı wákili G.I.Broydo respublikada jańa turmıs qurıw rejesin eski dáwirlerde bolǵanı sıyaqlı, hákimniń buyırǵı hám atqarılıwın talap etken.

PAYDALANÍLGAN ÁDEBIYATLAR DIZIMI

1. Сапаев Р.Х. История создания и развития Казахско-Каракалпакской автономной области в составе Хорезмской республики (1920-1925 гг.). - Автореф. дисс. ... канд. ист. наук. - Нукус, 2000.13-б.
2. Қўшжонов О., Полвонов Н. Хоразмдаги ижтимоий-сиёсий жараёнлар ва ҳаракатлар (XIX аср иккинчи ярми – XX аср биринчи чораги). –Тошкент: Abumatbuot-konsalt, 2007. 27-б.
3. Маткаримов М. Хоразм республикаси: давлат тузилиши, нозирлари ва иктисоди. – Урганч, 1993. 12-б.

³ Маткаримов М. Хоразм республикаси: давлат тузилиши, нозирлари ва иктисоди. – Урганч, 1993. 12-б

